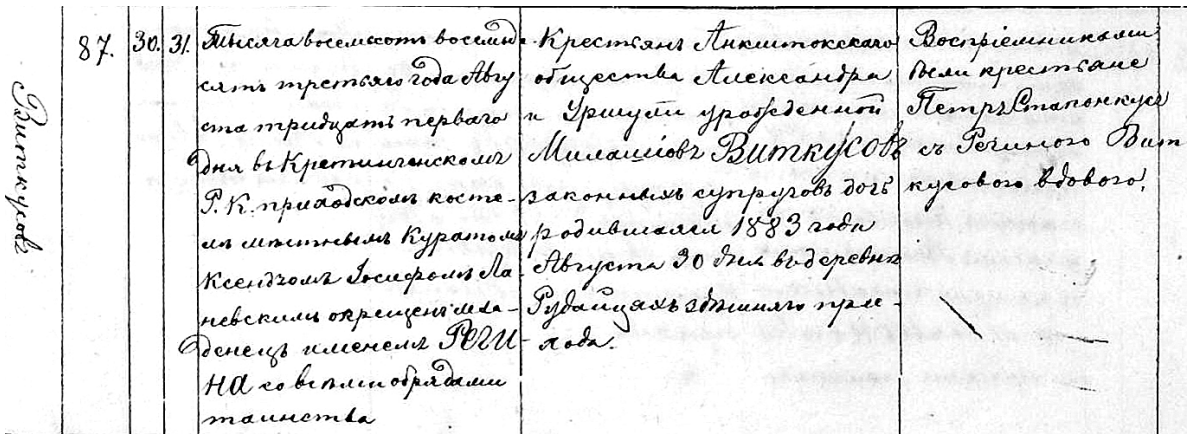

MUMS RAŠO

Ką pavyko sužinoti apie knygnešę Reginą Čiaučiulienę

► Numalšinus 1863 metų sukilimą, Vilniaus generalgubernatoriaus Michailo Muravjovo 1864 m. birželio 17 d. nurodymu buvo uždrausta lotyniškais raidėmis spausdinti elementorius, kiek vėliau visus lietuviškus leidinius.

Muravjovą pakeitęs generalgubernatorius Konstantinas Kaufmanas 1865 m. rugsėjo 18 d. slapto aplinkraščiu įteisinu spaudos draudimą, sustabdė visų spaustuvėse ir knygynuose esamų anksčiau išleistų lietuviškų knygų platinimą, uždraudė lietuviškus leidinius įvežti iš užsienio. 1865 m. rugsėjo 23 d. Rusijos vidaus reikalų ministras Piotras Valujevas išleido aplinkraštį Nr. 141, draudžiantį spausdinti leidinius lotyniškais raidėmis, lietuvių ir žemaičių tarmėmis. Įsakymas formaliai lyg ir nedraudė visos lietuviškos spaudos, tik įsakė priimti kirilica raidyną (graždanką) vietoje tradiciškai vartoto lotyniškojo raidyno. Tačiau iš tikrųjų visą lietuviškos spaudos slaviškuoju raidynu leidimą carinė administracija suėmė į savo rankas, apsiribodama elementorijų, kalendorių ir katekizmų, maldaknygių leidimu. Slaviškų rašmenų mokymas ir cenzūruotos spaudos leidyba reiškė lietuvių tautos atribojimą nuo savo rašto ir kartu viso spausdinto žodžio tradicijos bei įtraukimą į rusų kultūrą. Tad kova dėl lotyniško raidyno reiškė ir kovą dėl lietuvių tautos išlikimo. Knygnešystė atsirado ir kaip pasipriešinimas caro valdžios veiksniams, nukreiptais prieš Lietuvos katalikų bažnyčią, uždraudus lietuviškas maldaknyges ir diegiant pravoslaviją. Rusijos imperijoje uždraudus spaudą lietuviškais rašmenimis, vyskupas Motiejus Valančius per Aukš-

► Išrašas iš metrikų knygos. 1883 m. rugpjūčio 31 d. Kretingos RKB pakrikštyta Regina, gimusi 1883 m. rugpjūčio 30 d. Rūdaičių kaime, šioje parapijoje. Tėvai: Ankštakių bendruomenės valstiečiai Aleksandras ir Uršulė Milašiūtė Vitkai. Krikšto tėvai: valstiečiai Petras Staponkus ir Regina Vitkienė, našlė.

taitijos šviesuolį Jurgį Bielinį 1866–1867 m. persiuntė kunigui Jonui Zbermanui pinigų į Mažąją Lietuvą spaustuvei atidaryti. Lietuviška literatūra buvo spausdinama Tilžėje, Ragainėje, Bitėnuose, Karaliaučiuje. Lietuvą pasiekdavo nemažai ir lietuvių išeivijos Jungtinėse Amerikos Valstijose išleistų knygų, laikraščių. Lietuviškos spaudos draudimas turėjo priešingą efektą – subrandino mokslo trokštančią, lietuviškos savimonės perimtą kartą, žadino paprastų žmonių poreikį skaityti ir kalbėti gimtąja kalba.

Imperinės valdžios atstovai, matydami, kad nebegalima sustabdyti knygų platinimo, 1904 m. gegužės 7 d. panaikino daugiau kaip 40 metų trukusį lietuviškos spaudos draudimą. 2004 metais knygnešystę UNESCO pripažino unikalia ir pasaulyje analogų neturinčia

veikla, o kovo 16-oji, žymiausias knygnešio Jurgio Bielinio gimimo diena, paskelbta Knygnešio diena, kuomet Lietuvoje pagerbiami knygnešiai, spaudos lietuviškais rašmenimis draudimo metais platinę lietuviškus leidinius.

Kretingos muziejaus moksliniame archyve yra saugomi 1976 m. Barboros Buivydaitės rašyti prisiminimai apie nežinomą knygnešę Reginą Čiaučiulienę (Vitkutę).

Regina Vitkutė gimė Rūdaičių kaime 1882 m. rugsėjo 3 dieną bežemių tėvų Aleksandro ir Uršulės Milašiūtės Vitkų šeimoje. Tėvai augino dvi dukteris – Reginą ir Anastaziją, kiti vaikai mirė sulaukę 7–8 metų. Pati būdama vaikas, Regina jau prižiūrėjo kaimynų mažylius, o kiek paūgėjusi tarnavo už pusmergį ūkininkams Bumbuliams, Laukineičiams, Šilanskams. Kristina Šilans-

kaitė slėpė ir platino per sieną iš Tilžės perneštas lietuviškas knygas. Ten tarnaudama Regina išmoko ir padėjo slėpti uždraustą spaudą. Kartą žandarai įjojo į kiemą daryti kratos, tačiau, kol jie nulipo nuo žirgų, Regina visą pundą knygų pametė po duonkepe ir žandarai jų nerado, o kitos buvo saugiai paslėptos.

Nuo Šilanskių Regina perėjo tarnauti indų plovėja į Kretingos vienuolyno virtuvę. Tuo metu vikaras Kazimieras Petreikis kartu su kunigais Antanu Bizausku ir Petru Dogeliu organizavo lietuviškos spaudos pristatymą į Kretingos vienuolyną ir jos išsiuntimą į kitus Žemaitijos miestus. Regina buvo įpareigota saugoti tuos spaudinius. Per sieną „rubežninkai“ vyrai literatūrą pernešdavo į Dupulčių kaimą ūkininkui Žiobakui. Vyrai bijojo eiti į miestą pro postą ir karėivius, o Regina ėjo su krepšiu lyg į turgų.

Vienuolyne ji ištarnavo trejus metus, tačiau žandarai vis dažniau čia ėmė daryti kratas ieškodami knygų, tad K. Petreikis paprašė gydytojo Felikso Janušio, kad perimtų knygas pas save. Doktoras ne itin norėjo priimti ir slėpti spaudą, bet sutiko su sąlyga, jeigu kartu su draudžiama literatūra ateis už tarnaitę ir knygnešę Reginą Vitkutę. Kunigas Petreikis, nors ir nenorėdamas, nes ji buvo gera, darbšti ir ištikima tarnaitė, bet išleido Reginą ir prisakė doktorui jos neskriausti.

F. Janušis tuo metu gyveno Valsčiaus gatvėje (dab. Nagevi-

čiaus g.) Anužio namuose. Pas gydytoją žmonių lankėsi labai daug, tad Regina Vitkutė karėivių ir sargybinių panosėje nepastebimai nešiojo ir slėpė lietuvišką literatūrą. Į gydytojo namus užsukdavo studentų, kurie spaudą veždavo toliau ir tokiu būdu švietė žmones, mokė lietuviško rašto.

Po 1904 m., o labiau net po 1907 metų, kai spaudos lotyniškais rašmenimis draudimas nustojo galioti ir galima buvo viešai parodyti lietuvišką knygą, žmonės ėmė kalbėti, kad gydytojas Janušis buvo knygnešys, kad jis slėpė knygas. Tačiau apie tikrąją knygnešę, jo tarnaitę Reginą Vitkutę niekas nekalbėjo. Bet ji buvo toji knygnešė, kuri nešiojo, slėpė ir mokėjo slėpti. Regina pas gyd. Janušį tarnavo šeimininke septynerius metus.

1908 m. F. Janušis vedė Sofiją Litvinaitę, o 1909 m. Janušių šeima dabartinėje Kęstučio gatvėje pasistatė gražų raudoną plytų namą. Prie naujos ponios, naujame name Regina tarnavo dar dvejus metus, tačiau, kadangi jau neberekėjo slėpti draudžiamos spaudos, ji perėjo tarnauti į Palangą. Vėliau su savo šeimininkais išvyko į Rygą, Rusiją, pagaliau – į Odesą, kur ji susituokė su Čiaučiuliu.

Pasibaigus I pasauliniam karui Regina su vyru sugrįžo į Palangą. Vaikų nesulaukė, liko našlė. Iki aštuoniasdešimties metų dirbo virėja, vėliau gyveno viena mažučiam valdiškame kambarėlyje iš 15 rublių senatvės pašalpos. 1976 m. B. Buivydaitė rašė, kad Regina Čiaučiulienė tikriausiai yra „paskutinė mūsų knygnešė, kuri yra gyva, kuri dar šiaip taip save apsitarnauja, yra žvali, turi linksną šypseną ir malonią išvaizdą, pati neraštinga, bet mūsų liaudies švietėja.“

Knygnešystė – fenomenas, gimęs Lietuvoje ir neturintis analogų pasaulyje, kuomet lietuviškas žodis buvo vertesnis ir brangesnis už auksą – buvo įkainotas likimu, nelaisve, ištrėmimu ar net gyvybe.

Jolanta KLIEKUTĖ
Kretingos muziejus

► 1915 m. vokiškas atvirukas: 1842 m. dab. „Senukų“ vietoje stovėjusį pastatą iš dvaro išsinuomojo Rusijos imperijos Vidaus reikalų ministerijos Muitinės žinyba ir jame įrengė Kretingos muitinės įstaigą. Priešais muitinės pastatą stūksojo pora aukštų flagštokų su vėliavomis. Juos ir muitinę saugojo ginkluotas sargybinis, kuriam prie įėjimo buvo pastatyta dryžuotai dažyta būdelė.

Straipsnio autorei nepavyko rasti Reginos Čiaučiulienės (Vitkutės) nuotraukos, nei jos tolesnio gyvenimo kelio aprašymo, nei paminėjimų knygnešių sąrašuose. Kretingos bažnyčios metrikų knygoje autorė surado tik Reginos ir jos sesers Anastazijos Krikšto įrašus. „Galbūt yra senųjų kretingiškių, palangiškių, kurie prisimena knygnešę Reginą ir gali išsamiau apie ją papasakoti?“ – į skaitytojus kreipėsi Jolanta Kliekutė.